

PRIJEVOD 3,8 KNJIGE O JOBU
U HRVATSKOGLAGOLJSKIM RUKOPISIMA

Antonija ZARADIJA, Zagreb

U prijevodu 3,8 *Knjige o Jobu* glagoljski se rukopisi međusobno razlikuju. Jedni – i to oni koji su prevedeni prema *Vulgati* – ne spominju ime morske nemani Levijatana,¹ već to mjesto parafraziraju što se može vidjeti iz prijevoda u brevijaru *Vatikanskom 5* (1379) 187d/2: *iže proklinajut' d(ь)nb . iže ugotovani sutь vskrěsiti*² (lat. *maledicant ei qui maledicunt diei qui parati sunt suscitare Leviathan*, *Biblia Sacra Iuxta Vulgatam versionem*, t. I, Stuttgart 1969, str. 734). Drugi – prevedeni prema *Septuagini* – upotrebljavaju izraze: *vethostь*, *vetь*, *vet'hie* i *veliki kitь*:

Br Vrbnički prvi, XIII–XIV st. 241c/33–d/2 (BrVb₁)

da proklъnut' ju proklinaei onogo d(ь)ne
iže imat' načeti vethost'

Br Vrbnički drugi, XIV st. 254a/20–21 (BrVb₂)

da prokl'net' ju proklinaei onogo d(ь)ne
iže imatь načeti vetь

Br Padovanski, XIV st. 286a/27–b/1 (BrPad)

da proklъnut' ju proklinaei onogo d(ь)ne
iže imat' načeti vet'hie

Br Vida Omišljanina, 1396. god. 379d/6–9 (BrVO)

proklenetь ju proklinai onogo d(ь)ne
iže imatь načeti veliki kitь

¹Hrvatski i srpski prijevodi to mjesto prevode: »Prokleli je oni što no dan proklinju / i Levijatana probudit su kadri!« (*Biblija*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1980, 588); »Kleli je koji kunu dane, / koji su gotovi probuditi krokodila.« (Dj. Daničić, *Sveto Pismo*, Budimpešta 1895, 429); »Prokleli je koji kunu dane, / koji su gotovi probuditi Levijatana.« (I. Šarić, *Stari Zavjet*, t. II, Sarajevo 1942, 15).

²*Moskovski brevijar* (1442) 196c/16–18, *Novljanski I brevijar* (1459) 201c/30–31; *Bribirski brevijar* (1470) 71b/4–5; *Ljubljanski brevijar 163a/2* (XV st.) 238a/23–26; *Dabarski brevijar* (1486) 88d/17–19; *Novljanski II brevijar* (1495) 205d/34–35.

grčki: ἀλλὰ καταράσασαίτο αὐτὴν ὁ καταρώμενος τὴν ἡμέραν ἐκεῖνην ὁ μέλων τὸ μέγα κῆτος χειρώσασθαι
(*Septuaginta*, t. II, Stuttgart 1935, str. 276)

Zanimaju nas upravo izrazi: *vethostь*, *vetь* i *vet'hie*,³ jer se u navedenim primjerima, čini se, pojavljuju u svom najstarijem značenju vezanom za slavensku mitologiju i kult Mjeseca.

Vetьhь u značenju »posljednja četvrt Mjeseca«, što potvrđuju primjeri iz nekih etimoloskih i drugih rječnika,⁴ gubi to svoje prvotno značenje i zadržava ga u mlađim tekstovima u sintagmi *vetihj měsьcь*,⁵ koja se odnosi na Mjesec i njegove mijene. *Vetьhь* se kao pridjev od rana upotrebljava i uz druge imenice u značenju 'star', a prvotno vrlo određeno značenje slabi, dapače, potpuno se gubi.⁶ Naš primjer ne pruža dovoljnu argumentaciju za postojanje neke staroslavenske terminologije lunarnog, odnosno astralnog karaktera, jer nije utvrđeno ni to da je kod Slavena postojalo božanstvo koje personificira Mjesec.⁷ Ali da se Mjesec kod Slavena štovao kao božanstvo »o tome sumnje nije« (Nodilo).

Vetьhь je perosnifikacija posljednje Mjesečeve četvrti u smislu opadanja, starosti, gubljenja moći i nestajanja,⁸ što se u mitologijama prikazivalo u obliku čudovišnih životinja koje žderu Mjesec. Vjerovanje da Mjesec stradava od nemani izraženo je u skandinavskoj mitologiji pomoću orijaškog vuka – *Mánagarmr*, u

³ ie. **met-* »godina«, **metos-* »ono što ima puno godina, ono što je staro«, lat. *vetus*.

⁴ *ветхий, ветох*: последняя четверть лунного цикла, usp. M. Фасмер, *Этимологический словарь русского языка*, t. I, Москва 1964, 307; *ветохь, (ветьхь)*: луна в последней четверти, *ветхий, (ветьхий)*: ветхий мѣсяць, время когда луна на ущербе, usp. *Словарь русского языка XI-XVII вв.*, t. II, Москва 1975, 123, 126; *ветьхь* (uzet je isti primjer kao i u *Словарь русского языка ...*, 123) usp. Срезневский, *Материалы для словаря древне-русского языка*, t. I, Graz 1955, 248; *ветьхь*: последний чѣврт мѣсѣце usp. F. Кореčný, *Základní všeslovanská Slovní zásoba*, Praha 1981, 400; *vetchý (měsíc)*: čtvrt kdy měsíce ubývá usp. V. Machek, *Etymologický Slovník jazyka českého*, Praha 1968, 686-687.

⁵ *ibid.*

⁶ U ruskom jeziku zadržalo se prvotno značenje, ali češće se umjesto pridjeva *vetьhь* u tu svrhu upotrebljava imenica *ветохь, ветухь*, dok se uz *ветхий* dodaje uvijek *месяц*; usp. В. Даль, *Толковый словарь живого великорусского языка*, t. I, Москва 1956, 188; stč. *měšíc je na vetchu*; čs. *vetech měšíc*; pol. *wiotki, na wietky*; ukr. *vetchyj*; usp. V. Machek, *Etymologický slovník jazyka českého*, Praha 1968, 686-687.

⁷ N. Nodilo, *Stara vjera Srba i Hrvata*, Split 1981, 135.

⁸ U materijalu za dopunu *Rječnika hrvatskog ili srpskog jezika JAZU*, koji se nalazi u Zavodu za jezik Instituta za filologiju i folkloristiku u Zagrebu, zabilježen je ovaj primjer iz Mažuranićeve dopune *Osmana*: »Таč, сједнем уз стране од туге / ветий живот пасти пријети / а нагинје правда с друге.«

Francuskoj su to psi i vukovi,⁹ kod nas, najvjerojatnije pod utjecajem zapadnih mitologija, to je vukodlak, a kod starih Inda napadač je ogromna morska neman sa zmijskim repom. Levijatan je ime nemani (hebr. *liwjāt hān*) koja dolazi iz ugaritskog *ltn*, a predstavlja opaku morsku neman koja može biti uzrok općeg kaosa i uništenja na zemlji.¹⁰ U tom se svojstvu Levijatan javlja u Ps 104,26; 74,14; Isaia 27,1; Amos 9,3; Job 40,25.

Međutim u Jobu 3,8 Levijatan je personifikacija žalosti i Jobova moralnog i psihičkog kraha, nestajanja svjetla i radosti u Jobovoj duši (Job 3,9).¹¹ Psihičko rastrojstvo izraženo je u navedenim glagoljskim rukopisima svojstvenom personifikacijom koja je razumljiva, a koja ulazi u sustav razmišljanja slavenskih naroda.

U rukopisu BrVO stoji *veliki kitъ* na mjestu gdje brevijari Vb₁, Vb₂ i Pad imaju *vethost'*, *vetъ*, odnosno *vet'hie*. To je doslovan prijevod grč. *μέγα κήτος*.¹² U nekim hebrejskim i sirijskim varzijama *Knjige o Jobu*¹³ na tom mjestu stoji *luctus* (inter. lat.)¹⁴ što se može protumačiti ne samo kao »tuga« ili »žalost« već i kao personifikacija boga tuge, nakon što neko čudovište uništi radost i svjetlost postojanja.

Naš bi glagoljski prijevod u brevijarima *Vrbničkom prvom*, *Vrbničkom drugom* i *Padovanskom* u potpunosti odgovarao ovom metaforičkom načinu tumačenja nastanka žalosti izraženom riječju *vetъhbъ*, što se u isto vrijeme uklapa u mitološki slavenski sustav. Primjer u BrVO pokazuje da taj rukopis pripada jednom drugom glagoljskom predlošku različitom od predloška spomenutih brevijara.¹⁵

O odnosu glagoljskih i ćirilskih tekstova, kada je riječ o Jobu, teško je govoriti, jer je on preveden samo u parimejnicima, i to ne u cijelosti. Prevedeni su samo ovi dijelovi *Knjige o Jobu*: 1,1-22; 2,1-10; 38,1-23; 42,1-5; 42,12-17, među kojima nema prijevoda 3,8 koji nas ovdje zanima.¹⁶

⁹ »Garder la Lune des chiens ou des loups«, francuska narodna poslovice.

¹⁰ J. Lévêque: *Job et son Dieu*, Paris 1970, 333-337.

¹¹ *ibid.*

¹² Tako ima i *Vetus Italica: magnum cetum*.

¹³ B. Walton, *Biblia Sacra polyglotta*, t. III, Graz 1964, 8-9.

¹⁴ *Maledicant illi, qui maledicunt diei, qui parati sunt suscitare luctum suum; Sanctis Pagnini ex Hebraeo* (inter. lat.), B. Walton, o. c., 8.

¹⁵ F. Pechuška, *Staroslovanský překlad knihy »Job«*, Praha 1935, 11-14; J. Vajs, *Nejstarší breviář chrvatsko-hlaholský*, Praha 1910, LXI-LXII.

¹⁶ E. В. Афанасьева, Е. М. Шварц, *Древнейший славянский перевод Книги Иова, Источниковедение литературы Древней Руси*, Ленинград 1980, 7-32.

Sažetak

U prijevodu 3,8 *Knjige o Jobu*, u onim glagoljskim brevijarima koji slijede *Septuagintu* (Vb₁, Vb₂, Pad), izrazi *vethostb*, *vetb*, *vet'hie* pojavljuju se u svom najstarijem značenju – »posljednja četvrt Mjeseca«. U našem primjeru *vethostb* je personifikacija posljednje Mjesečeve četvrti u smislu starenja, nestajanja, kao što je i Leviathan u *Vulgati* i *μέγα κήτος* u *Septuaginti*.

Résumé

LA TRADUCTION DU CHAPITRE 3,8 DU LIVRE DE JOB DANS LES MANUSCRITS CROATOGLAGOLITIQUES

Dans la traduction du chapitre 3,8 du *Livre de Job*, dans les bréviaires glagolitiques qui suivent *La Septante* (Vb₁, Vb₂, Pad), les expressions *vethostb*, *vetb*, *vet'hie* apparaissent dans leur sens primitif qui signifie »le dernier quart de la Lune«. Dans notre exemple, *vethostb* serait la personnification du dernier quart de la Lune dans le sens du vieillissement, de la disparition, comme c'est le cas avec Léviathan dans *La Vulgate* et *μέγα κήτος* dans *La Septante*.

Izvorni znanstveni članak

Primljeno: 2. veljače 1989.

Autor: Antonija Zaradija

Staroslavenski zavod

»Svetozar Ritig«, Zagreb